Болгомбаев Б.
К.Тыныстанов ат. ЫМУ

ЗАЛКАР МАНАСЧЫ САЯКБАЙ КАРАЛАЕВ

Манасчылардын алтын бешиги аталган Ысык-Кёл жергесинен чыккан залкар манасчы Саякбай Каралаевдин 120 жылдыгына карата кыргыздын уулу катары мен да, таланттуу адамдын бейнесине таазим кылуу максатында кайрылгым келди. Кыргыз филологиясы факультетинде билим алып жатып, «Манас» темасын тереъден щйрёнщщдёмщн. Менин алдыга койгон тилек, ой максатым билим-илимди кенен алып, келечекте белгилщщ манас изилдёёчщ болсом деген тилегим бар. Эпоско болгон кызыгуумду арттырып, билимдерин берип жаткан белгилщщ «Манас» изилдёёчщлёр, профессор С.Бегалиевдин жана профессор Ш.Шакитовдун студенти, шакирти болгонума сыймыктанам. С.Бегалиев учурунда окумуштуу С.Мусаев менен бирдикте Саякбай манасчыдан эпосту жазып алууга катышкан. Залкар манасчыны жакындан таанып, даамдаш болуп, чогуу жщрщп батасын алган. Мага илимге болгон багыттарын кёргёзщп, акыл-насаат айтып, баалуу кеп-кеъештерин берген агайларыма ыраазычылыгымды билдирем. Мени учу-кыйырынын чеги жок, тереъдиги теъдешсиз, океандай чалкыган «Манас» эпосунун сыйкыры арбап алгандай. «Манас» ааламы теъдеши жок кеъ, ёлчёёсщз. Улам казып сщъгщп кирген сайын, укмуштуудай ачылыштарга учурайсыъ. Манас океанынан суу ичип, жаъыдан кадам шилтеп баштаган учурум. Манас эпопеясы тууралуу эмне деген улуу ойлор жазылып, не деген сёздёр айтылбады. Дщйнё элин суктандырып, бир чети таъ калтырган эпостун адам акылы жетпеген, табышмактуу суроолоруна жооп тапкым келет. Саякбай манасчыны кёрбёсём да, ал жёнщндёгщ эл оозундагы аъыз кептерди угуп, чыгармалардан окууга аракет кылам. Легендага айланган Саякбай атабыз - сыйкырдуу манасчылык ёнёрдщн дщбщртщнё аралашып, миндеген сапты элине мурас кылып калтырган зор манасчы. Саякбай десеъ Манас деп, Манас десеъ Саякбайды кёз алдыбызга элестетебиз. Кол жеткис бийик бул эки ысым бири-биринен ажырагыс болуп ширелишкен. «Сакемден башка эч бир манасчыдан эпостун щч бёлщгщ толук жазылып алынган эмес. Ошондуктан ал вариант − уникалдуу жападан жалгыз вариант. Муну Саякбай карыянын ёз элине, бщткщл адамзатка калтырган баа жеткис тартуусу деп билиш керек», - деген ойду академик Б.Юнусалиев так, таамай, таасын айткан. Манасчыга кичинесинен чоъ энеси Дакиш эъ бир кооз кереметтщщ жомок, ырлар, накыл сёздёр менен небересин тарбиялап, алп манасчынын талантынын ойгонушуна бирден бир себепчи болгон. Ошол кезде жаш Саякбай эл аралап жщргён Жакшылык манасчыга таасирленип щлгщ алган. Улуу ёнёрдщ кастарлап, туу тутуп ёмщрщнщн акырына чейин «Манас» дастанын даъктап ырдап, азыркы учурда да анын ысымы ёз баасын жоготпой, эл арасында жашап келатышы, залкар манасчынын кайталангыс ёнёрщнщн ёзгёчёлщгщндё деп айтууга болот.

Ысык-Кёл жергеси - илим-билимдин ар тараптуу ёнёр адамдарынын, таланттардын мекени, муну, тарыхта алтын тамга менен жазылып калган исандардын бир катар ысымдары кщбёлёйт. «Эгер менден ёз элиъдин улуу адамдарынан кимди билесиъ деп сураса, мен биринчи кылып Саякбай Каралаевди айтаар элем», - деген калетсиз чындыкты залкар жазуучу Ч.Айтматов учурунда белгилеген. А биз, жаштар, ушундай суроого кимди баса кёргёзщп, кайсы белгилщщ адамдын ёмщр таржымалын жатка билебиз? И.Раззаков ким десе, актер болуш керек деген жообубуз менен дагы канчага чейин узайбыз? Ал го ал, Манасты, Саякбай, Сагымбайды тааныйбызбы? Кыргыз мектептеринин окуу

программасында «Манас» сабагы жокко эсе. 11-класста гана кыргыз адабият сабагынан кыскача щстщртён окутулат. Ёлкёбщздёгщ баш аламандыктын, идеологиянын жоктугунун кесепети кыргыз балдары жашыбыздан «Манас» менен оозанбай, бщткён боюбузду «Манас» ырына каныктырбай, сиъирбегендигибизден жана ошондой эле таалим-тарбиябыздын жетишсиздигинен кёйгёйлёр жаралып жатпасын. Бир досум менен маектешип олтуруп, сёздщ «Манас» темасына бурсам: - Токтотчу, мунуъдун кимге кереги бар, Манас болгон эмес, жён гана ойдон чыгарылган нерсе, – деп, сёзщмдщ жокко чыгарды. Мен аны кщнёёлёгён жокмун. Жеткиликтщщ тщшщндщрщп, билген нерсемди досума щйрётпёгёндщгщм щчщн, ушундай ахывалга жетип калганыбызга капа болдум. «Жараткандан кыргызга келген «Манас» эпосунун жылдызы кыргыз жашап турганда ёчпёйт» деп тёш кагабыз, а бирок канткенде? Ач кыйкырык, курулай сёздёрдщн дагы эле болсо кулубуз. «Ёзёктён чыккан ёрт жаман, ёздён чыккан жат жаман»-«Манастан» калган курч ёъщттёгщ макал. Бул макалга байланыштуу кийинки кездердеги эпоско болгон коркунуч сырттан эмес, ичибиздеги ириген ёзщбщздщн кыргыз аттуу макулуктардын Ырамандын Ырчы уулунан баштап Саякбайга чейинки манасчылардан таберик болуп калган салттуу, сюжетщщ «Манаска» кара кёё жаап, чаташтырышып, тщп тамыры менен эпосту ёзгёрткщсщ келген топ калдайган Манастын гана эмес, кёзщ ёткён бир катар белгилщщ манасчылардын арбактарын козгогондой болушту. Бул «кёзщ ачык» аталгандардын суу кечпеген иш-аркеттери элдин кызыгуусу, колдоосу эмес, кыжырдануусуна кабылышып, эстерине келгендей болушту. Азыркы учурдагы ааламдашуу, ёнщккён технология заманында саны аз, майда элдер кёёнёргщс ар кандай баалуулуктарынан ажырап, жоготууга дуушар болушууда. Биз ушундай ёткёёл мезгилдерде даъктуу «Манас» эпосунун толук сюжетин, калктын калыъ катмарына бирдей таралган, мазмундуу, кёркёмдщщ, салттуу тщрщн кийинки муундарга сактап жеткирщщбщз абзел. Сан кщндёп айтса тщгёнбёгён «Манас» эпосунун дагы да казыла, ачыла, айтыла элек жактары арбын. Бул эми–жаштардын, келечектин, биздин иш. Океандай чалкыган зор эпосту, бщткён боюна сиъирген Саякбай атабыздын ёнёр шыбагасы, касиети тщбщ тщптщщ элиме тийип турган чагы. Ааламда канча эл болсо, эч биринде кездешпеген улуу манасчылык ёнёрдщн дасыккан учурдагы ёкщлдёрщ: С.Касмамбетов, А.Жуманалиев, Н.Сейдиракманов, К.Алмабеков, Т.Бакчиев, Д.Сыдыков, Р.Исаков, У.Исмаилов, Т.Асанов, З.Баялиев, С.Кёчёрбаев кичинекей, ёзгёчё манасчы Щмёт ж.б. Каалаган адамга улуу ёнёрдщ аркалоо жщгщ бериле бербеси бышык. Аты аталып ёткён манасчылар кадыресе аян алуу, тщш кёрщщ окуяларына кщбё болушкандардан. «Манас» айтуу ёзгёчёлщктёрщ, «Манас» дастанын кщндёп-тщндёп саймедиреп айтуу (У.Исмаиловдун Таласта жети кщн тынбай айткан «Манасы»). Манас деп тёрёлщп, Манас деп жашап, Манас деп бул дщйнёдён ёткён Саякбай атабыз ёлбёс, ёчпёс. Калкыбызда белгиленип жаткан С.Каралаевдин 120 жылдык тою жалпыбызга кут болсун. «Манас» эпосунун ЮНЕСКОдо таанылып, энчибизге тийиши - элибизге келчщ жакшылыктын жышанасы. Мурас болуп бизге жеткен кайталангыс Манас эпосунун даъазасы артып, Манас добушу ай-ааламга шаъшый берсин!

Адабияттар:

1. Иманалиев К. Саякбай (Гений жёнщндё баллада). -Б., 2009.
2. Алп манасчы (С.Каралаевдин 120 жылдыгына карата чыгарылган тезис). -Б., 1995.